

Розділ III. СОЦІОЛОГІЯ

УДК 316.74:378

Л.О. Легецька, канд. іст. наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

МОТИВИ ОДЕРЖАННЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ ЧНТУ

Розглянуто основні мотиви одержання вищої освіти студентів, їх структура, ієрархія, тенденції змін. Визначено умови, які впливають на формування позитивної мотивації до одержання вищої освіти, навчально-пізнавальної діяльності студентів.

Ключові слова: *мотиви, мотивація, структура, ієрархія, навчально-пізнавальна діяльність, умови, тенденції.*

Рассмотрены основные мотивы получения высшего образования студентов, их иерархия, тенденции изменений. Определены условия, которые влияют на формирование положительной мотивации к получению высшего образования, учебно-познавательной деятельности студентов.

Ключевые слова: *мотивы, мотивация, структура, иерархия, учебно-познавательная деятельность, условия, тенденции.*

The article views the students' main motives of getting higher education, their structure, ranking, the tendencies of changes. It also includes the determination of factors, influencing the formation of the positive motivation of getting higher education, the scholastic and cognitive activity.

Key words: *motives, motivation, structure, ranking, learning and cognitive activity, conditions, tendencies.*

Проблема мотивів одержання вищої освіти студентів нерозривно пов'язана з мотивацією до навчання як необхідної умови реалізації навчально-виховного процесу і однією з головних проблем системи освіти.

Актуальність теми обумовлена необхідністю підвищення якості навчання та виховання, підготовки майбутніх конкурентоспроможних фахівців, мотивованих на безперервну освіту та самоосвіту як умови високого професіоналізму і розвитку особистості. Очевидно, що першорядне значення у становленні такої особистості має формування позитивної мотивації до одержання вищої освіти та навчально-пізнавальної діяльності.

Проблему аналізу мотивів вступу до вищого навчального закладу та мотивації навчально-пізнавальної діяльності студентів у вищій школі досліджували С.В. Бобровицька, О.В. Гилюн, А.І. Гебос, С.С. Занюк, Е.П. Ільїн, В.Я. Кикоть, А.К. Маркова, Г.А. Мухіна, В.Є. Михайличенко, Н.О. Черняк, П.М. Якобсон та ін. Учені акцентують увагу на тому, що формування позитивних мотивів до оволодіння фаховими знаннями неможливе без стійкої мотивації до навчально-пізнавальної діяльності, пов'язаної з цим фахом. Вимоги інформаційного суспільства, реформування вітчизняної системи освіти потребують постійної уваги до поглибленого дослідження мотивів одержання вищої освіти з метою підвищення ефективності організації навчальної діяльності та професійної підготовки студентів.

Поняття «мотив» не має однозначного визначення. Під мотивом навчальної діяльності можна розуміти сукупність усіх чинників, які спонукують студента до діяльності заради досягнення певної мети: потреби, інтереси, установки, бажання, цілі, ідеали, уявлення, почуття обов'язку.

Дослідники зазначають, що на студента впливають два види мотивів: внутрішні, які виникли у процесі навчальної діяльності у ВНЗ (професійні, пізнавальні мотиви); зовнішні, які знаходяться поза навчальною діяльністю (соціальні, особистісні мотиви, орі-

єнтовані на досягнення успіху в житті, підвищення матеріального рівня). На основі внутрішніх навчально-пізнавальних мотивів, насамперед, створюються сприятливі умови для розвитку особистості і професійної підготовки [10, с. 40].

У цьому аспекті актуальним є дослідження мотивів одержання вищої освіти студентів Чернігівського державного технологічного університету.

Метою цієї статті є стислий аналіз основних мотивів одержання вищої освіти студентів, а також визначення їх ієрархії та тенденцій змін.

Основна гіпотеза дослідження полягає у припущенні, що домінуючими мотивами одержання вищої освіти є досягнення успіху в житті, матеріального достатку, оволодіння професією.

Відповідно до мети та гіпотези було визначено завдання: на основі якісного та кількісного аналізу результатів конкретно-соціологічного дослідження перевірити висунуту нами гіпотезу щодо найбільш значущих мотивів одержання вищої освіти студентів та тенденцій їх змін.

Вивчення мотивів одержання вищої освіти студентів здійснювалось нами з 1995 р. У 2011-2012 рр. проводилось чергове комплексне соціологічне дослідження. Використовувалися такі взаємодоповнюючі методи, як анкетне опитування, глибинне інтерв'ю, спостереження, тести. При анкетуваннях використовувалися методика та опитувальники Е. Ільїна, О. Лапшевої, Н. Сорокіної, А. Ходжаєва [5; 6], а також авторські анкети. Всі анкетування були проведені анонімно.

У процесі анкетування, що проводилося в 2011 р., було опитано 433 студенти других та третіх курсів чотирьох факультетів університету: факультету менеджменту і підприємництва, факультету електронних та інформаційних технологій, економічного та механіко-технологічного факультетів. Відбір респондентів здійснювався методом гніздової вибірки, яка передбачає визначення за одиницю опитування академічні групи.

Для порівняльного аналізу використовувались результати досліджень попередніх років [8, с. 94; 7, с. 23]. Анкетування, які проводилися у 2006 та 2011 роках, були здійснені за однаковою методикою, тому можливі порівняння відповідей, що відображено в таблиці 1. Кількість відповідей при опитуванні не обмежувалась.

Таблиця 1

Мотиви одержання вищої освіти

Рангове місце	Мотиви	Кількість студентів (%)	
		2006 р.	2011 р.
1	Досягти успіху в житті	93,4	84,9
2	Бути матеріально забезпеченим	88,6	79,4
3	Мати професію	81,5	69,3
4	Стати високоосвіченою, культурною людиною	75,3	62,8
5	Мати диплом, що дає певний соціальний статус	48,9	38,3
6	Приємно провести час	40,1	25,9
7	Мати можливість працювати за кордоном	38,8	15,7
8	Не служити в армії	18,9	6,9
9	Продовжити сімейні традиції	8,8	9,0

Як видно, за останні роки зменшилась частка студентів щодо мотивів одержання вищої освіти майже за всіма позиціями. Але основним мотивом залишається досягнен-

ня успіху у житті (93,4 % у 2006 р. і 84,9 % у 2011 р.). Від цього, вважають студенти, залежить рівень матеріальних статків, здобуття престижного статусу.

Мотив матеріальної забезпеченості залишається актуальним і займає друге рангове місце в ієрархії мотивів (88,6 % і 79,4 % відповідно). Але тут чітко просліджується така суперечливість: прагнення до підвищення матеріального достатку не супроводжується посиленням формування таких якостей у студентів, як готовність до ризику, дисциплінованість, набуття необхідних професійних якостей.

Третім фактором мотивації є одержання професії (81,5 % і 69,3 %). Студенти прагнуть оволодівати знаннями, використовувати свої здібності і можливості для одержання професії. На думку респондентів, високий професіоналізм дозволить їм у майбутньому досягти матеріального достатку і самореалізуватися. Але як показали результати анкетування, значення цього фактора для частини студентів є недостатнім, що знижує можливості ВНЗ у виконанні свого безпосереднього призначення і соціального замовлення.

Прагнення стати високоосвіченою, культурною людиною займає четверту позицію (75,3 % і 62,8 %). Одержання вищої освіти для студентів є сходинкою до самовдосконалення, самореалізації, самовираження.

Навчання у ВНЗ дає можливість одержати диплом, що дає певний соціальний статус. Цей мотив зайняв п'яте місце (48,9 % і 38,3 %). Тобто для частини студентів важливим мотивом навчання є не інтерес до професії, а бажання отримати диплом як можливість для вирішення особистих проблем у майбутньому. Проте при низькому рівні фахових знань і отриманні лише диплома як такого, такий спеціаліст не буде конкурентоспроможним на ринку праці.

Крім того, під час вивчення мотивів одержання вищої освіти було виявлено, що 40,1 % і 25,9 % студентів прагнуть приємно провести час. 38,8 % і 15,7 % респондентів пов'язують одержання вищої освіти з можливістю працювати за кордоном.

Останні рангові місця займають мотиви: не служити в армії – 18,9 % і 6,9 %; продовжити сімейні традиції – 8,8 % і 9 %.

Спостерігається суперечність між мотивами одержання вищої освіти і реальною поведінкою студентів у навчальному процесі. Про своє бажання добре вчитися заявляє більшість респондентів, але при цьому понад 50 % опитаних студентів заважають вчитися лінощі і слабка воля. Причинами недостатньої сформованості мотивації, на нашу думку, можуть бути: значний обсяг і складність навчального матеріалу, недосконалість форм організації навчального процесу та методів навчання, недостатність навичок самоосвіти, невміння раціонально розподілити свій час, неусвідомлення значення одержаних знань для майбутньої професійної діяльності.

Для забезпечення одержання вищої освіти з метою досягнення успіху в житті та оволодіння професією важливим є правильний вибір професії. Переважна більшість студентів упевнено заявляє про правильність свого вибору і відданість навчальному закладу. Але як свідчать дані таблиці 2, за останні роки зросло розчарування у виборі професії, збільшилась частка студентів, які не визначились зі своєю позицією. Вважаємо, що це пов'язано з тим, що студенти на других-третьох курсах розпочинають чітко усвідомлювати складність майбутнього працевлаштування, не можуть правильно оцінити значення фундаментальної освіти. Очевидно, на оцінку вибору також впливають недоліки в організації навчально-виховного процесу.

Таблиця 2

Почуття розчарування у виборі професії

№ п/п	Варіанти відповідей	Кількість студентів (%)	
		2006 р.	2011 р.
1	Так	7,1	11,5
2	Ні	72,7	60,8
3	Не знаю	20,2	27,7

Аналіз та узагальнення результатів дослідження показало, що ієрархія мотивів одержання вищої освіти за останні роки не змінилась. У переважній більшості респондентів сформувався позитивне ставлення до одержання вищої освіти, вони зробили усвідомлений вибір своєї майбутньої спеціальності.

Але не для всіх студентів вища освіта за певним фахом стане майбутньою професійною діяльністю. 40,2 % респондентів планує одержати другу спеціальність і таким чином не працювати за отриманою професією. Привертає увагу те, що збільшилась кількість студентів (з 29,5 % до 33,6 %), які б хотіли виїхати за кордон [7, с. 26]. Це засвідчує про зростання ризику втрати для суспільства підготовлених кваліфікованих спеціалістів.

На основі аналізу праць вітчизняних і зарубіжних учених [2; 13; 14], які займаються цією проблемою, а також результатів власного спостереження ми спробували визначити умови, що впливають на формування позитивної мотивації до одержання вищої освіти, майбутньої професії та навчально-пізнавальної діяльності студентів:

- усвідомлення найближчих та кінцевих цілей навчання;
- організація навчальної діяльності на принципах особистісного орієнтованого підходу;
- використання методів, форм, прийомів навчальної діяльності, що спрямовані на активізацію навчально-пізнавальної діяльності студентів;
- широкий спектр навчально-методичних, опорних наочних матеріалів, технічних засобів навчання;
- доступність змісту навчального матеріалу, що пропонується викладачем на занятті;
- усвідомлення практичного значення навчального матеріалу для особистісного розвитку та професійної підготовки студентів.

Таким чином, одержані результати дозволяють перевірити висунуту гіпотезу, що домінуючими мотивами одержання вищої освіти є досягнення успіху в житті, особистісного зростання, підвищення матеріального рівня, оволодіння професією. Але при цьому слід зазначити, що соціально-статусна функція вищої освіти для більшості студентів важливіша, ніж професійна.

Мета одержання вищої освіти має безпосередній вплив на навчально-пізнавальну діяльність студентів і відповідно на якість освіти. Одним із основних завдань системи освіти є формування у студентів стійкої мотивації до засвоєння нових знань впродовж життя як основної умови досягнення успіху в житті і професійного зростання в умовах інформаційного суспільства.

Одержані у процесі нашого аналізу результати можуть бути використані в удосконаленні організації навчально-виховного процесу в університеті.

Подальший дослідницький інтерес ми пов'язуємо з вивченням динаміки навчально-пізнавальних мотивів студентів у процесі навчально-професійної підготовки.

Список використаних джерел

1. *Бобровицька С. В.* Формування мотивації студентів до навчання у ВНЗ [Електронний ресурс] / С. В. Бобровицька, О. В. Гиліон, Г. А. Мухіна. – Режим доступу : <https://www.google.com.ua>.
2. *Гебос А. И.* Психологические условия формирования положительной мотивации к учебе [Электронный ресурс] / А. И. Гебос // Воспитание, обучение, психическое... – Режим доступа : <https://www.google.com.ua>.
3. *Гиліон О. В.* Освітні мотивації студентської молоді / О. В. Гиліон // Грані: наук.-теорет. і громад.-політ. альманах / Дніпропетр. нац. ун-т ім. О. Гончара ; Центр соц.-політ. дослідж. – 2012. – № 1 (81). – С. 102-104.
4. *Занюк С. С.* Психологія мотивації : навч. посіб. / С. С. Занюк. – К. : Либідь, 2002. – 304 с.
5. *Ильин Е. П.* Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.
6. *Лапшева О. И.* Социологический портрет выпускника экономического факультета МГУ / О. И. Лапшева, Н. Д. Сорокина, А. Ш. Ходжаев // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 6. Экономика. – 2003. – № 3. – С. 102-111.
7. *Легецька Л. О.* Зміни ціннісних орієнтацій студентів / Л. О. Легецька // Сталій розвиток у соціальному вимірі: глобальним проблемам – локальні рішення : збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Чернігів, 2 листопада 2011 р.). – Чернігів : Чернігівський державний технологічний університет, 2012. – 304 с.
8. *Легецька Л. О.* Соціологічний портрет студента Чернігівського державного технологічного університету / Л. О. Легецька // Сіверянський літопис. – 2006. – № 6. – С. 93-96.
9. *Лисовский В. Т.* Динамика социальных изменений / В. Т. Лисовский // Социс. – 2003. – № 7. – С. 52.
10. *Маркова А. К.* Формирование мотивации учения / А. К. Маркова, Т. А. Матис, А. Б. Орлов. – М. : Просвещение, 1990. – 192 с.
11. *Михайличенко В. Є.* Роль мотивації навчально-пізнавальної діяльності у формуванні професійної спрямованості студентів / В. Є. Михайличенко, В. В. Полянська // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. пр. / Класич. приват. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – Вип. 17 (70). – С. 320-327.
12. *Прокопчук І.* Життєві стратегії студентів НАУ: крізь призму соціології / І. Прокопчук // Віче. – 2009. – № 19 (256). – С. 21-24.
13. *Черняк Н. О.* Формування мотивації студентів до навчання у ВНЗ [Електронний ресурс] / Н. О. Черняк. – Режим доступу : <https://www.google.com.ua>.
14. *Якобсон П. М.* Психологические проблемы мотивации поведения человека / П. М. Якобсон. – М. : А.С.К., 2001. – 64 с.

УДК 378

В.М. Федоренко, канд. соціол. наук, доцент

Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

УНІВЕРСИТЕТ СЬОГОДНІ Й ЗАВТРА: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ

Розглянуто актуальні соціологічні проблеми університетської освіти. Підкреслено, що сучасний університет повинен формувати творчу особистість, а також навчати, вчити навчати, досліджувати, вчити досліджувати.

Ключові слова: університет, функції університету, диверсифікація освіти, спеціалізація, система освіти.

Рассмотрено актуальные социологические проблемы университетского образования. Подчеркнуто, что современный университет должен формировать творческую личность, а также обучать, учить обучать, исследовать, учить исследовать.

Ключевые слова: университет, функции университета, диверсификация образования, специализация, система образования.